

כפתח הדירה כבר מבינים כולם מה קרה. יושבים בדירה ההפוכה. אף אחד לא רוצה להזיז כלום. הסדין שכיסה את המנוחה יום שלם ושני לילות, מונח במרכז החדר, מוכתם. כולם מסירים ממנו מבט. מסתכלים לצד אחד ונת' קלים במצעים הפזורים על הריצפה, במגירות השפוכות, בכלים שונים שזורקים על פני כל הדירה, ספרים פזורים בכל מקום. רק על יד המיטה מונח ספר אחד שנשאר מונח כמו שהשאירוהו. הספר שהיא קראה לפני שנרדמה.

מבטי האנשים מסירים בדירה כלא־מאמינים. איש אינו יודע מה לאמר. לא יודעים פרטים מדויקים. מחכים לתוצאות הבריקה הפתולוגית. הבן רק מקווה שהיא מתה מייד. שלא הספיקה לסכול. מישהו שואל אם המנוחה היתה מסכימה לנתיחה אחרי המוות. בנה מחייך חיוך עצוב ואומר: "היא לא היתה רתית. היא לא האמינה באלוהים. אחרי הנאצים קשה להאמין באלוהים. ואחרי זה, אפשר להאמין שיש אלוהים?"

אף לא דולר אחד

היא נולדה בווארשה, ב־1902. למישפחת סוחרים עשירה ממוצא חסידי. חיה את חי וארשה העלייה של לפני המלחמה. למדה באוניברסיטה, השתלמה בשפות, נסעה לטיולים באירופה. אחריכך נישאה לרופא צעיר, ד"ר יעקב מונבו (קרוב של פולה בן גוריון). חיים יפים של בורגנות פולנית. אבל כל זה נגמר עם פרוץ מלחמת העולם השנייה. חמש שנים של רדיפות.

הטקס, שקריאת הקדיש שלו נשמעה כמו הרצאה על אכזיסטנציאליזם. אבל הוא לא שמע. מחשבותיו היו כנראה אי שם בין גיטו וארשה ובין הדירה הקטנה בשדרות בן־גוריון, שם מצאה אימו את מותה.

בן אחוז פלצות ד"ר גבריאל מוקד, סופר, מבקר סיפורות, מרצה למילוסופיה, סוציאליסט. בבית־הקברות הוא רק בן, חבוש כיפה וקרוע חולצה. חבריו אמרו לו אחרי

חלוקים ברעיונותיהם לגבי עונשי־מוות ולגבי עונשים בכלל. חשבתי על העניין גם קודם. כניצול גטו וארשה לא יכולתי אף פעם לקבל את עמדתו של מרטין בובר, שאסור להוציא אדם להורג. אינני מקבל את העניין של קדושת חיי אדם בכל מיקרה. כולנו יודעים שיש אנשים שהם חיות רעות מכל בחינה. איך יכול מושג של קדושת חיי־אדם לחול על אייכמן או על איבן האיום?"

רק יבנה אחת

על יד השולחן יושבים המנחמים. רובם חבריו של גבריאל. חברותיה של המנוחה מתקשות להגיע. הן מטלפנות ושואלות מתי ההלוויה. החברים של גבריאל מספרים על האמהות הזקנות שלהם. מעלים רעיונות על עוד סורגים. על אקדח (המשך בעמוד 58)

ואובדן המישפחות ועד לניסיון של בניית חיים חדשים בארץ־ישראל. הן שמרו על קשר, נפגשו, ושוחחו בפולנית על הימים הטובים ההם.

הבן, גבריאל מוקד, מרצה לפילר סופיה, עורך כתבי־העת עכשיו ודמות ידועה בחוגי הסיפורות בארץ. מסתובב בתוך הדירה ההפוכה מתוח כמו קפיץ. הוא לא בוכה, לא צועק. הוא יושב בשקט ומספר על אימו. יותר לעצמו מאשר לאחרים. אבל כל כמה מיש' פטים עולה קולו והוא אומר: "רק פסק דין מוות!" "צריך לתפוס אותם ולהרוג אותם!"

האם אין כאן איוו התנגשות בין הפילוסופיה ובין המציאות. האם גם קודם היית כעד פסק־דין מוות, אני שואלת את בנה של המנוחה. "הפילוסופים עצמם היו תמיד

מאור, אם לא למעלה מזה. אבל הם לא ביזבוו את הכסף, הם חיו בצניעות. מי שירע רעב במשך שנים כומן המיל' חמה, לא מבוכו על שטויות, היא נהגה לאמר. את המידע הזה על המצב הכלכלי ידעו כנראה גם השודרים. הם קיוו, בוודאי, לעשות "בוחרה" גדולה בכיתה של הישישה האמירה. אבל הכסף של מישפחת טייכנר נעשה כיושר, וכסף כזה אפשר להחזיק בכנק. השודרים לא מצאו כנראה אפילו דולר אחד נורד בתוך הדירה. ומצד שני, אי־אפשר להשתחרר מההרגשה שאילו היו כמה מאות דולרים בבית, אולי היו נחסכים חייה של האשה.

מול הגופה עמדו חברותיה של המנוחה שעברו איתה כבר־דרך מימיה היפים של וארשה. דרך השואה

היא פגשה את כעלה השני, ד"ר מרקוס טייכנר, שאיבד את אשתו וילדיו בשואה. הם נישאו וחיו ביחד 25 שנה. כאילו המשך של החיים כווארשה. קראו סיפרות פולנית, הזמינו אורחים לתה של אחרי־הצהריים, הלכו ל־קונצרט של הפילהרמונית. מעולם לא הצליחו ללמוד היטב את השפה העברית. "מי שיוודע פולנית, צרפתית וגרמנית, לא צריך עברית." נהגה לאמר.

ד"ר טייכנר היה רופא־גנשים ידוע בין נשות צפון תל־אביב. הוא הרוויח הרבה כסף. הם גם קיבלו פיצויים מגרמניה ומצבם הכלכלי היה איתו

של כריחה, של פחד נורא עברו על האשה הצעירה והמפונקת ועל בנה הקטן. ד"ר מונבו היה רופא בנטו וארשה, השתתף באירגון המרד בנטו ולא הספיק לצאת לצר הארי ולהתאחד עם אשתו ובנו. עם נפילת הבונקר בנטו נפל גם ד"ר מונבו בן 49. מתוך ההריסות של וארשה והריסות הגשמה היה צריך להתחיל לחיות מחדש. האלמנה הצעירה ובנה הקטן הגיעו ארצה. ללא שפה, ללא מיקצוע (היא למדה סיפורות ושפות). היא היתה אשה יפה מאור, משכילה ותרבותית, והחברה של הפולנים שכבר היו בארץ, שמחה לצרף אותה אליהם. בחוג הזה

